

19. Yüzyılda Tuna Nehri Havzasında Balıkçılık Faaliyetleri

Özge Togral*

Giriş

Avrupa'nın Volga'dan sonra en uzun nehri olan Tuna Nehri, Almanya'da Karaorman'dan doğmaktadır. Ardından Avusturya, Slovakya, Macaristan, Sırbistan, Hırvatistan, Bulgaristan, Romanya, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna'dan çoğu defa bu ülkelerin sınır hattını oluşturacak biçimde geçmekte ve Romanya'daki (Kili), Hızır İlyas ve Sulina ağızlarından Karadeniz'e dökülmektedir. Inn, Morava, Drava, Sava, Tisa, Jiu, Olt, Prut, Argeş vb. kolları olan Tuna Nehri'nin, 300'ü aşkın kolu bulunmaktadır.¹ Osmanlı Devleti, Balkanlarda ilk ilerleyişinden itibaren Silistre, Niğbolu ve Vidin gibi kaleleri güçlendirerek sancaklar oluşturmuş ve kıyı şeridinde bulunan köyleri ve Tuna Nehri içinde bulunan adaları, kuzeyden gelecek muhtemel tehlikelere karşı savunma sistemine dahil etmiştir.² Tuna Nehri, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerleyişi sırasında stratejik olanaklar sağladığı gibi daha sonraki dönemlerde de bu olanakları sağlamaya devam etmiştir. Nitekim; XVII. ve XVIII. yüzyıllarda savaş dönemlerinde gerek savunma merkezi ve gerek ordunun ihtiyacını karşılayacak malzemelerin ulaştırılması hususunda, iâşe merkezi olarak kullanmıştır.³ Özellikle Budin, Estergon, Sirem, Mohaç, Semendire, Vidin, Silistre ve Niğbolu vb. Avrupa livaları ile Eflak, Erdel ve Boğdan gibi devletlerin sınırlandığı doğal bir hat oluşturmuştur. Tuna Nehri, askeri öneme sahip olmasının yanı sıra nehir havzasında bulunan limanlar nedeniyle iktisadi öneme sahiptir.⁴ Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Tuna Nehri kıyıları, Avrupa ve Karadeniz limanlarına olan bağlantısı nedeniyle hemen her dönem önemini korumuştur.

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Antalya/TÜRKİYE, ozgetogral@gmail.com ORCID: 0000-0003-1778-3817

- 1 Mihai Maxim, "Tuna", *İslam Ansiklopedisi*, C XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 372.
- 2 Ayşe Kayapınar, "Fransız Arşiv Belgelerine Göre XIX. Yüzyılda Aşağı Güney Tuna Havzasında Osmanlı Savunma Sistemi", *XV. Türk Tarih Kongresi*, IV/3, Ankara 2006, s. 1631.
- 3 İlhan Ekinci, *Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret (1856-1883)*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 1998, s. 13.
- 4 Ayşe Kayapınar, "Osmanlı Hâkimiyeti'nde Tuna Nehri ve Tuna Adaları", *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, C I, ed. Hatice Oruç- Muhammed Ceyhan, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 476.

Bilhassa 1740'tan itibaren İngiliz ve Fransızlar, Tuna üzerinde mutlak serbestiyet kazandırmak istemişlerdir. 1718 Pasarofça Antlaşması ile Avusturyalı tüccarlara serbest ticaret imtiyazı verilmiştir. Ancak Avusturyalı tüccarlar kendi gemileriyle Tuna havzasında ve Tuna üzerinden Karadeniz'e geçerek ticaret yapmaya 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla başlamışlardır. Ayrıca Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'ya verilen imtiyazlarla birlikte Tuna ve Karadeniz'de taşıma serbestliği de tanınmıştır.⁵ Bu nedenle Tuna Nehri'nin uluslararası ticaret hacminin XVIII. yüzyılda artmaya başladığını söylemek mümkündür. Ancak XIX. yüzyılda Tuna Nehri ve kıyılarının siyasi ve ekonomik önemi daha da artmıştır. Nitekim; bu dönemde Eflak ve Boğdan'ın, Ruslar tarafından işgali uluslararası sorun yaratmıştır.⁶ Tuna Nehri havzasının doğu ile bağlantısı ve ticari faaliyetlerin yoğunlaşması nedeniyle Avrupalı devletlerin bölgeye ilgisi artmıştır.⁷ Özellikle, 1830'dan sonra Tuna havzasının uluslararası ticaret alanında buharlı gemilerin deniz ulaşımında kullanılmaya başlamasıyla birlikte Tuna sahilinde bulunan şehirlerin ekonomik hayatı canlanmış ve bölgedeki uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamıştır.⁸ Öyle ki, Paris Antlaşması'yla Tuna Nehri, ticaret yolu haline gelerek farklı bir boyut kazanmıştır.⁹

Bunun yanı sıra Tuna Vilayeti oluşturulduktan sonra, Midhat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliği görevi sırasında bölgede, ekonomik ve zirai reformlar gerçekleştirilmiş¹⁰ ve bu dönemde Tuna'da yapılan yük ve yolcu taşımacılığı özel bir şirket olarak kurulan "İdare-i Nehriye"ye bırakılmıştır.¹¹ Tüm bu özellikleri ve ticaret hacmi göz önüne alındığında XIX. yüzyılda Tuna havzası, uluslararası iktisadi faaliyetlerin gerçekleştiği bir alan haline gelmiştir. Özellikle birçok ticari ürünün, üretim ve dağıtımında önemli yeri olan Tuna Nehri ve havzasında balıkçılık faaliyetleri de gerçekleşmektedir. Nitekim Tuna Nehri civarında bulunan göllerde, balık

5 Ekinci, *agt.*, s. 34.

6 Cezmi Karasu, "XIX. Yüzyılda Eflak ve Boğdan'daki Rus İşgalleri", *Türkler*, C XII, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1265.

7 Davut Hut, "Buharlı Gemiler Çağında Osmanlı Deniz ve Nehiryolları Ulaşımı", *Osmanlı'da Ulaşım Kara-Deniz-Demiryolu*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Uçar-Osman Doğan, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2013, s. 139.

8 Virginia Paskaleva, "Osmanlı Balkan Eyaletleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)" *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C XXVII, S. 1-2, 1967, s. 65; Süleyman Uygun, *Osmanlı Sularında Rekabet*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 196-197.

9 Karasu, *agm.*, s. 1264.

10 Çelik, *age.*, s. 68.

11 Hut, *agm.*, s. 139.

dalyanları bulunmaktadır. Avlanan balığın, satışı ve ihracı hususunda her türlü ticari hareket devlet denetimindedir.

Balık Dalyanlarının İdaresi ve Balık Ticareti

Osmanlı maliyesi için önemli gelir kaynakları olan gümrükler ve dalyanlar, mukataa sistemi dahilinde iltizama verilmiştir.¹² Söz konusu çalışmamıza konu olan balıkçılık faaliyetleri de Tuna havzasında iltizam usulüyle gerçekleşmiştir. Tuna sevahilinde bulunan dalyan ve eribler, müzayede yoluyla balık resmi mukataaları iltizama verilmiştir.¹³ Bazı durumlarda ise müzayede olmaksızın boğaz ve göllerden avlanan balıkların resm-i mirisi yerel idareye bırakılmıştır. Tuna Boğazı'ndaki adaların iskân ve imarı için bir kaymakam tayin edilmiştir. Bu nedenle Kili Boğazı'nda bulunan balık dalyanları ve eribler “vakf-ı şahane” olduğu için müzayede olmadan ihale edilmesi için kaymakama talimat verilmiştir.¹⁴

Tuna havzası, siyasi gelişmelerin etkileşim sahası haline geldiği için balıkçılık faaliyetleri de bu durumdan payını almıştır. Bu kapsamda bölgenin siyasi ve sosyo-ekonomik düzenine etkisi bağlamında gelişmeler meydana gelmiştir. Nitekim; 1856 Paris Konferansı'ndan sonra Avrupa Tuna Komisyonu ve Tuna Sahil Komisyonu adında iki komisyon kurulmuştur. Avrupa Tuna Komisyonu; Fransa, İngiltere, Rusya, Piyemonte, Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya devletlerinin temsil edildiği komisyondur. Bu komisyonun görevi, Viyana Kongresi'nde alınan kararları uygulamaktır. Alınan kararlar şunlardır; “*Tuna Nehri'nde seyri sefer eden gemilerden ve taşıdıkları mallardan hiçbir vergi ve rüsum alınmayacaktır. Bu nehrin birbirinden ayırdığı veya içinden geçtiği memleketlerin emniyeti için kurulmuş sağlık ve polis nizamları, gemilerin seyrini mümkün olduğu kadar kolaylaştıracak şekilde tertib ve tanzim olunacaktır. Bunun dışında gemilerin serbestçe seyrine hiçbir engel konmayacaktır*”¹⁵

Avrupa Tuna Komisyonu, iki yıl içinde görevlerini tamamlayarak yetkilerini Tuna Nehri'ne sahili bulunan devletlerin temsil edildiği daimi komisyon olan Tuna Sahil Komisyonu'na devretmiştir.¹⁶ Söz konusu bu komisyonlar, belli bir süre Tuna'da bulunan göllerin balık avı hususunda da söz sahibi olmuştur. Tuna'da, Sünne nahiyeler adasının üzerinde bulunan göllerin balık saydiyesi, Avusturya Devleti

12 Mübahat S. Kütükoğlu, “Gümrük”, *İslam Ansiklopedisi*, C XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 266.

13 BOA., *A.MKT.NZD*, 223/ 91.

14 BOA., *A.MKT.MHM*, 111/33.

15 Ekinci, *agl.*, s. 122.

16 Ekinci, *agl.*, s. 122-123.

memuru tarafından Karabet'e iltizam olunmuş ve akçesi dahi Tuna Komisyonu tarafından iltizam ettirilmiştir. Ancak Sünne Boğazı, Osmanlı Devleti'ne terk ve teslim olunmuştur. Bu nedenle Sünne Boğazı'nın alt ağzından üst ağzına kadar olan göllerin tekrar müzayede ve ihale ile iltizama verilmesi gerekmiştir.¹⁷ Tuna Komisyonu ve Tuna Sahil Komisyonu oluşturulduktan sonra uluslararası ticari fonksiyonu artan Tuna Nehri havzasının siyasi önemi de artmaya devam etmiştir. (Bkz. Ek-3)

Nitekim, 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'na göre; Rusya ile sınır olarak Hızır İlyas Boğazı kabul edilmiş ve Sünne Boğazı ise tüm devletlerin ticaretine açık hale getirilmek şartıyla Rusya'ya bırakılmıştır. Ayrıca bu antlaşmaya göre; Sünne ve Hızır İlyas Boğazı arasındaki bölge iskana kapalı olacaktır.¹⁸ Bu durum, 1856 Paris Antlaşması'na kadar etmiştir. Ancak Tuna Boğazları ile teşkil ettiği adalarda, su ve göllerde, Tuna'nın alt ağzından üst ağzına kadar olan ve "arâz-i hâl" denilen yerlerde balık avı söz konusudur.¹⁹

19. yüzyılda Tuna sahillerinde, balığın avlanmasından ihracına değin her türlü işlem, vergiler aracılığıyla denetim altına alınmıştır. Tuna sevhilinde belli bir nizam çerçevesinde balıkçılık faaliyetleri yapılmıştır. Nitekim 1858'de, Sünne Kaymakamlığı dahilinde bulunan göllerde avlanan balığın, İstanbul Balıkhanesi nizamına göre yapılması ve avlanan balığın balıkhaneye gönderilerek resm-i mukataasının ödemesi gerekirken usule riayet edilmeyerek balıkhaneye dışında satışın önlenmesi için tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, balık satışının usul ve nizam gerekleri doğrultusunda alınması gereken önlemlerin kapsamı, Maliye Nezareti tarafından belirtilmiştir. Bu tedbirler arasında balıkhaneler ihdasıyla, avlanan balıkların, balıkhaneye gönderilmesi gerekmektedir. Balıkhaneye gönderilen balıklardan "rüsüm-ı miri" alınarak mültezim tarafından rüsüm alındığını gösteren tezkere verilmelidir. Söz konusu bu tezkere olmaksızın balıkhaneden balık çıkarılamaz.²⁰ Daha önce belirtildiği üzere, Tuna havzasında bulunan iskelelerin her birisi gümrük özelliği taşımaktadır. Bu nedenle mukataa sistemi dahilinde iltizama bırakılmıştır. 1858 ve 1859 yıllarında İstanbul Zahire Gümrüğü'ne bağlı olan Maçın, Tulça, İsakça gümrüklerinde tuzlu balık resmi ihale yoluyla mültezime bırakılmıştır.²¹ Tuna sevhilinde bulunan

17 BOA., *A.MKT.MVL*, 87/23.

18 Ekinci, *agt.*, s. 16.

19 BOA., *HR.MKT*, 219/50.

20 BOA., *A.MKT.MHM*, 132/48.

21 BOA., *MVL*, 1015/32.

kazalar ahalisinin avladıkları balıklar, tuzlanarak gümrükten sevk ve naklinde amediye ve reftiye resmi alınmaktadır.²² Nitekim amediye; girişte, reftiye ise gümrükten çıkarken alınmaktadır.²³

Bunun dışında tezkere usulü ile vergilendirme yoluna gidilmiş ve belli kurallar çerçevesinde balık ticareti gerçekleşmiştir. Nitekim; Sünnel Kaymakamı Raşid Bey'in, gümrük tahsilinde uyması gereken kurallar içerisinde taze ve tuzlu balığın gümrüklerde vergilendirilmesi hususuna da değinilmiştir. Taze ve tuzlu balığın gümrüklerde vergilendirilmesinin, farklı oranlarda değerlendirildiği tespit edilmiştir. Memalik-i Mahrûse-i Şahâne'den, gümrük resmi alındığını gösteren tezkere ile gelen eşya ve evraktan tekrar gümrük resmi adıyla resim alınmaktadır. Avlanıp tuzlanan balık harice nakledildiğinde ve dalyan sahipleri tarafından ticaret amacıyla başka mahallere götürüldüğünde, gümrük resminin tahsil edildiğini gösteren tezkere verilmektedir. Tezkeresiz gelenlerden gümrük resmi alınması için munasip mahallere kolcular tayin edilerek gümrüklerde kaçakçılık faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır. Bahren ve berren dahi başka kazalara nakil olduğunda yüzde dokuz amediye ve yüzde üç reftiye resmi gümrükleri alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca balıklar, iskele olan mahallerde satılıyor ise tekrar gümrük resmi alınması gerektiği bildirilmiştir.²⁴

Silistre ve Sünnel Meclisleri'nden gönderilen mazbatalarda; Silistre, Varna ve Tulça'da bulunan göllerin rüsumatı iki yüz elli bin guruş bedel ile hesap olduğuna için ve sayd olunan balıklardan beşte bir oranında resm-i miri alınmaktadır.²⁵ Belirtildiği üzere; balıkçılık faaliyetleri, balığın avlanma sürecinden başlayarak satışına kadar her türlü ticari hareketlilik devlet denetiminde olmuştur. Osmanlı maliyesi için önemli gelir kaynakları olan gümrükler, mukataa sistemi dahilinde iltizama verilmiştir.²⁶ Söz konusu çalışmamıza konu olan balıkçılık faaliyetleri, Tuna havzasında iltizam usulüyle gerçekleşmiştir. Tuna Boğazı civarındaki adalarda ve göllerde, Tuna'nın alt ağzından üst ağzına kadar olan "arâz-i hâl" denilen ve "Tuna Deltası" olarak tabir edilen yerlerde balık avı resmi Tulça, Sünnel, Kalas taraflarında müzayede olunmuştur. Fakat tekrar ihale edinceye kadar emaneten idare edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca, Paris Antlaşması'ndan sonra

22 BOA., *A. MKT. DV* 112 /68.

23 Kütükoğlu, agm., s. 263.

24 BOA., *A.MKT.MVL*, 99/ 8.

25 BOA., *HR.MKT*, 366/70.

26 Kütükoğlu, agm., s. 266.

Yılan Adası, Osmanlı Devleti'ne verildiği için bu ada, Tuna'nın delta adalarından sayılmış ve buradaki balık avı resmi de müzayede olunmuştur.²⁷

Bu noktada, “Tuna Deltası”nın önemi ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Kalas'ın karşısında bulunan kıyılarla olan bağlantısı (Bkz. Ek-5) Tuna'nın elverişli ulaşım ve ticaret alanı olmasında katkısı büyüktür. Dolayısıyla kıyı özellikleri bağlamında Tuna havzasında özellikle; Tulça, Silistre, Kili, Sünne, İsakça, Maçın ve Vidin, Babadağ, Niğbolu, Rusçuk gibi mahallerde balıkçılık faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır. Bu nedenle Tuna havzasında gerçekleşen balıkçılık faaliyetlerini ayrıntılı şekilde incelemek maksadıyla balık ticaretinin yapıldığı her iskele ve gümrüğü ayrı şekilde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Vidin

Osmanlı Devleti'nin önemli Tuna limanlarından biri olan Vidin; Niğbolu, Zıstovi ve Silistre vb. diğer Tuna havzasındaki şehirleri Orta Avrupa'ya bağlayan eski bir Roma yolunun önemli duraklarından biridir. Bu yol Kuzey Dobruca ovalarından geçerek Maçın'e kadar uzanmaktaydı. Maçın'den ise Karadeniz kıyısını takip ederek İstanbul'a varmaktaydı.²⁸

Konumu gereği burada denizcilikle ilgili meslekler yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda hayvansal gıda üretimi ve ticareti ön plana çıktığı Vidin'de, halkın temel geçim kaynağı olarak balıkçılık önemli ticari faaliyetler arasındadır. 19. yüzyılda Tuna havzasında, balık üretim ve dağıtımının yapıldığı önemli merkezlerden biri olarak balıkçılık faaliyetlerindeki yerini korumuştur. Örneğin; 1844-1845 yılları arasında burada 2 balık avcısı ve 18 balıkçı bulunmaktadır.²⁹ Morina, sazan ve kanca balığı gibi pek çok balık türünün avcılığı yapılmaktadır.³⁰

Vidin Gümrüğü'nde bilhassa, tuzlu balık ihracı yapılmaktadır. Vidin Eyaleti dahilinde bulunan kazalarda tuzlu balık gümrük resmi; nizam gereği kazaların ahalisinin, tuzlayarak harice gönderdiklerinde amediye ve reftiye resmi ödemeleri

27 BOA., *HR.MKT*, 219/50.

28 Ayşe Kayapınar, “Orta Çağ ve Osmanlı Döneminde Vidin”, *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi (EBAD)*, C I/I, 2015, s. 105-106.

29 Ayhan Işık, *Tanzimat Döneminde Vidin'in Sosyo-Ekonomik Yapısı 1844-1845*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 19.

30 Filiz Yıldırım, “Batılı Seyyahların Gözüyle Tuna Havzasında ve Rumeli'de Folklor (15-19. Yüzyıllar)”, *Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı*, C I, ed. Ahmet Aksın- Yavuz Haykır-Filiz Yıldırım, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s. 355-356.

gerekmektedir. Ahalinin, nizama aykırı olarak yüz on balıktan on guruş gümrük vergisi verdikleri için Meclis-i Muhasebe kararıyla tuzlu balık resm-i gümrüğünün, raiyyetten tahsil edilmesi için Vidin Valisi'ne şukka gönderilmiştir.³¹ İncelenen döneme ilişkin olarak Vidin'den giden tuzlu balık miktarı önemlidir. Özellikle, 13 Ekim 1861-12 Kasım 1861 tarihleri arasında Vidin'den giden tuzlu balık miktarı 10.693 kıyye'dir.³²

Silistre

Tuna Nehri'nin sağ kıyısında bulunan Silistre, İstanbul'dan Kırım'a varan yolun Sağ Kol üzerinde bulunmaktadır. Söz konusu sağ kol üzerinde XVI. yüzyılda Vize, Kırkkilise, Silistre sancakları ile Tuna sahilleri bulunmaktadır. Fakat bu yol üzerinde en büyük ve en önemli sancak Silistre'dir.³³ XVII. yüzyılda, Silistre'de; morina, mersin,³⁴ çığa, sazan, lom ve birçok muhtelif balık türü avlanmakla birlikte³⁵ ilkbaharda balık emini, Tuna balıklarını iltizama almaktadır.³⁶ Ayrıca, Silistre'de balıkçılar çarşısının yoğun olduğu ve tüm kâfiristana balığın buradan dağıtıldığı bilinmektedir.³⁷

XIX. yüzyılda Tuna ve civarındaki balık avcılığı hakkındaki eldeki bulgular, balık avı nizamı hakkında kayda değer hususları içermektedir. Nitekim; 1856 yılında Silistre'de bulunan göllerden balık avlamakta olan mültezimler arasında alacak tahsili söz konusudur. Buradaki göllerde balık avlamakta olan balıkçı kayığı mültezimi Tulçalı Arslan'ın, balık avı resmi ve rüsûmat-ı saireden dolayı mültezim Rusçuklu Mehmed Raşid Ağa'dan alacağı bulunmaktadır. Bunu tahsil edebilmek için Dersaadet'e gitmiş ve balık avının nizamına göre yaptırılması gerektiğini beyan etmesi üzerine durum Silistre Valisi'ne bildirilmiştir. Tulçalı müteveffa Arslan, Dersaadet'e gelmiş olmasına rağmen mültezim Rusçuklu Mehmed Raşid Ağa, Rusçuk tarafında olduğu için kefalete tabi tutulmuştur.³⁸ Genellikle iltizam

31 BOA., *A.MKT.DV*, 112 /68.

32 Coşkun Albayrak, *agt.*, s. 178.

33 Machiel Kiel, "Silistre", *İslam Ansiklopedisi*, C XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 202; Sema Altunan; "XVIII. Yüzyılda Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, S. 18, 2015, s. 3.

34 *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, C III/II., İstanbul 2006, s. 435.

35 *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 440.

36 *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 443.

37 *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, s. 440.

38 BOA., *A.MKT.MHM*, 98/49.

usulüyle gerçekleşen balıkçılık faaliyetleri Silistre için önemli gelir kaynakları arasındadır. Öyle ki Silistre’de yerleşik olan Kazak taifesi, balık avcılığıyla geçimini sağlamaktadır.³⁹ Bilhassa 1844 ve 1845 yıllarında, Silistre Kazası’ndaki hane reislerinin mesleklerine bakıldığında 72 kişi balıkçılıkla meşguldür⁴⁰.

Niğbolu

Tuna’nın sağ kıyısında önemli bir liman şehri olan Niğbolu, siyasi ve ticari açıdan etkin konumdadır. Çeşitli hayvansal ürünlerin tedarikinde ön plana çıkmıştır. Bulunduğu konum nedeniyle hemen her dönem balıkçılık faaliyetlerinin gerçekleştiği bir yerdir. XIX. yüzyılda Niğbolu Kazası’nda yapılan balıkçılık faaliyetleri, ihale yoluyla mültezime verilmiştir. Ancak kaza ahalisinin, sadece hudut dahilinde balık avlamalarına izin verilmiştir. Kaza ahalisinin, balık avlamak için tayin ve tahsis edilen hudut dışında herhangi bir gasp olayına karışmamaları ve hududu tecavüz etmemeleri gerektiği Vidin Valisi’ne bildirilmiştir.⁴¹ Nizam ve usule aykırı bir durumun ortaya çıkmaması için böylesine özen gösterilen Niğbolu’da, ihraç edilen balık miktarı dikkat çekmektedir. Örneğin; balık avcılığının yoğun olduğu 13 Ekim 1861-12 Kasım 1861 tarihleri arasında Niğbolu’dan, Eflâk’a 4.550 kıyve balık ihraç edilmektedir.⁴²

Ruşçuk

Tuna Nehri’nin güney kısmında yer alan Ruşçuk önemli bir ticaret şehridir.⁴³ Tuna kıyısında bulunduğu için öteden beri balıkçılık faaliyetlerinin yapıldığı bir yerdir. Nitekim III. Murad Devri Eyâlet Kanunnameleri’nde, Ruşçuk’ta balıktan alınan resim ve balık türleri hakkında verilen bilgiye göre; “*morna ve sazan balığı çıksa sekiz akçe bâc alınır. Vê hurda balık yüklenüb çıksa her arabadan dörder akçe bâc alınır.*”⁴⁴ XIX. yüzyılda da çeşitli ticari ürünlerin geçtiği Ruşçuk Gümrüğü’nde önemli miktarda taze ve tuzlu balık ihracı söz konusudur.⁴⁵

39 BOA., *A.MKT.NZD*, 76/98.

40 Saim Çağrı Kocakaplan, *Temettüât Defterleri Çerçevesinde Silistre Kazası’nın İktisadi ve Sosyal Yapısı*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 82.

41 BOA., *HR.MKT*, 274/99.

42 Coşkun Albayrak, *agt.*, s. 178.

43 L. İnciciyan-H.D.Andreasyan, “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S 4-5, 2012, s. 130.

44 Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukûkî Tahlilleri*, C 8/1, İstanbul 1994, s. 497.

45 Ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun Albayrak, *agt.*, s. 160-162.

Tulça

Kuzey Dobruca'da, Tuna Nehri'nin delta alanına girerken ayrıldığı üç koldan, Hızır İlyas kolunun sağ yakasında bulunan bir liman şehridir.⁴⁶ XVII. yüzyılda Tuna ve Karadeniz bölgelerinin önemi arttığı için Tulça ayrı bir kaza merkezi haline getirilmiştir. Ticaretin yoğun olduğu Tulça'da, yerli mallar ve komşu bölgelerden getirilen ürünler çeşitlilik göstermektedir. Bilhassa at, eşek, koyun vb. hayvanlara ilaveten çeşitli hayvansal gıdaların ticareti yapılmaktadır. Bunun yanı sıra odun, üzüm, tuz, yapığı, şarap ve balık dikkat çekmektedir.⁴⁷

XIX. yüzyılda Tuna'da artış gösteren gemi trafiğı ve gemiciler için gerekli olan erzaklara talebin artması, Tulça'nın gelişmesini sağlamıştır.⁴⁸ Buranın gelişmesini sağlayan ürünler arasında balık ön plana çıkmıştır. Bilhassa Tulça Sancağı'nda bulunan Vilkova sularında önemli miktarda balık avlanmaktadır.⁴⁹ Özellikle burada sakin olan Kazak tıfesi, Silistre dahilindeki göllerde balık avcılığı yaparak geçimlerini sürdürmektedir.⁵⁰

Ayrıca Tulça'da, avlanan balığın türüne ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşılmamış olsa bile özellik bakımından tuzlu balık ihracının önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir.⁵¹ Tuna Nehri havzasında yer alan Osmanlı sınırları dahilinde bulunan diğer noktalarda olduğu gibi Tulça'da da avlanan balıklar, benzer şekilde uygulamalara tabi tutulmuştur. Burada bulunan göllerden avlanan balık, başka bir yere nakledildiğinde gümrük resmi, mültezim tarafından tahsil edilerek tezkere verilmiştir. Verginin tahsil edildiğinin beyanı olan tezkere verilerek balıklar harice çıkarıldığında, tuzlu veya taze olarak satıldığında beşte bir oranında rüsum-ı miri alınması gerekmektedir.⁵²

İsakça

Aşağı Tuna'nın deltaya yakın kıyısında (Bkz. Ek-1) bulunan önemli bir geçit noktası üzerindedir. Rusların Besarabya'yı işgali nedeniyle stratejik önemini kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Tulça Sancağı'na bağlı

46 Mihai Maxim, "Tulça", *İslam Ansiklopedisi*, C. XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 360-361.

47 Maxim, agm., s. 361.

48 Coşkun Albayrak, *agt*, s. 124.

49 BOA., *A.MKT.NZD*, 411/42.

50 BOA., *HR.MKT*, 349 /45; BOA., *HR.MKT*, 366/70.

51 BOA., *A. MKT.Dİ*, 208/ 79.

52 BOA., *C. ML*, 680/27936.

nahiye merkezi haline gelmiştir.⁵³ Balıkçılık açısından önemli bir merkezdir. 1852 yılında İsakça'da yer alan göllerde gerçekleştirilen balıkçılık faaliyetleri Sarraf Hacı Mıdırğış sorumluluğundadır.⁵⁴

1844-1845 yıllarında İsakça'daki hane reislerinin mesleklerine bakıldığında; balıkçılık yapan hane reisi sayısı 69'dur. Buna ilaveten balıkçı esnafı sayısı ise 3 kişiden ibarettir. Ayrıca İsakça'nın Tuna'ya en yakın noktası olan Peseyka Karyesi'nin nüfusunun büyük bir kısmının mesleği, balıkçılıktır.⁵⁵ Bu nedenle ihraç ürünleri arasında balık önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, XIX. yüzyılda özellikle, İsakça'ya bağlı olan Peseyka Karyesi'nden ve Karabine Gölü'nden, Kalas'a balık ihraç edilmiştir. Öyle ki, 1861 yılında bir aylık sürede Karabine Gölü'nden 111.970 kıyve balık ihraç edilmiştir. Söz konusu gölden ihraç edilen balığın vergi geliri 5.219 kuruş, 14 paradır.⁵⁶

Maçın

Tuna sahilinde bulunan diğer önemli balık ile ilgili ticari faaliyetlerin gerçekleştiği alan Silistre Eyaleti dahilinde bulunan Maçın'dır.⁵⁷ Burada avlanan balık, başka bir yere nakledildiğinde gümrük resmi alınarak tezkere verilmektedir. Tulça'da uygulanan tezkere usulü, Maçın'deki göllerden avlanarak ihraç edilen balıklar için de geçerlidir.⁵⁸ 1852 yılında, Maçın göllerinde avlanan balıkların rüsumu, Sarraf Hacı Mıdırğış sorumluluğunda olduğu dönemde balık rüsumunun tahsilinde ihtilaf ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla balık rüsumunun alınmasında meydana gelen muhalefetin sona ermesi için durum, Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁵⁹ Öte yandan Tuna Nehri havzasının kapsamı nedeniyle sorunlar da meydana gelmiştir. Bu duruma, balıkçılık faaliyetlerinde bulunan ve Avusturya Devleti tebaasından olan Nikola İstavri'nin durumu örnek gösterilebilir. Nitekim Nikola İstavri, 1853 yılından itibaren iki senedir, Maçın Kazası'nda balık saydı rüsumlarında zayıyat vermiştir. Meydana gelen zarar gerekçesiyle teminat talep edilmiştir.⁶⁰

53 Bogdan Murgescu, "İsakça", *İslam Ansiklopedisi*, C XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 489-490; Aurel Decei, "Dobruca", *İslâm Ansiklopedisi*, C III, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 629.

54 BOA., *A. MKT. NÇD*, 59/41.

55 Raşit Çöloğlu, *Temettüât Defterleri Çerçevesinde İsakça Kasabası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı (1844-1845)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 63.

56 Coşkun Albayrak, *agt.*, s. 184.

57 BOA., *MVL*, 264 /79.

58 BOA., *C..ML*, 680/27936.

59 BOA., *A.MKT.NÇD*, 59 /41.

60 BOA., *MVL*, 264/ 79.

Kili

Tuna Nehri'nin Karadeniz'e dökülürken oluşturduğu üç koldan biridir. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, Kili iskelesinde gerçekleşen transit ticareti düzenlemiştir. “*Kanun-ı Dekâkin der Dahil-i Kili*” adında çıkarılan kanun ile diğer Tuna iskeleleri bağlantı noktası haline gelmiştir. Bu nedenle hem Tuna hem Balkan hem de Karadeniz ticaretinde önemli konuma geldiği için çeşitli ürünlerin toplandığı ve ihraç edildiği merkez konumundadır. Özellikle bulunduğu coğrafi koşullar nedeniyle balıkçılık faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştiği bir yerdir.⁶¹ Kili Boğazı'nın kuzeyindeki dalyan ve eribler, mukataa dahilinde açık artırma ile iltizama bırakılmıştır.⁶² İltizama verilen bölgelerde balık avcılığından, dağıtımına kadar her süreçte belirlenen miktarda vergi toplama işleminde mültezim sorumlu tutulmuştur. Ancak 1861 yılında Kazak taifesine, mültezimlerin zulmettiği duyulmuştur. Bunun için Kili Boğazı'nın kuzeyinde bulunan adalar ve Kili Boğazı'ndan Karadeniz sahiliyle Sünne Boğazı'na kadar olan yerde bulunan adalarda avlanacak balıktan beşte bir resm-i miri alınması ve balıkları rayiç bedel üzerinden istedikleri miktarda mübayaaya edebilecekleri hususunu Sünne Kaymakamı'na bildirilmiştir.⁶³

Sünne Boğazı

Sünne Boğazı, Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü üç koldan biridir (Bkz. Ek-4). Eflak ve Boğdan, zahirenin İstanbul'a ulaşabilmesi için kara yolu veya Siret Nehri'ni kullanarak Kalas, İbrail ve İsmail iskelelerine gönderilmiştir. Buralardan toplanan zahire, Sünne Boğazı'ndan geçerek İstanbul'a gönderilmiştir.⁶⁴ Bu kapsamda Sünne-Kili kol ayrımı da oldukça önemlidir (Bkz. Ek-2). Stratejik ve ekonomik olarak önemli konumda olduğu için 19. yüzyılda Sünne Limanı'na, birçok vapur ve yelkenli gelerek yüklü miktarda zahire Avrupa ve diğer pazarlara ihraç edilmiştir.⁶⁵ Belirtildiği üzere 19. yüzyılda ticari faaliyetlerin yoğun gerçekleştiği Sünne Boğazı, zahire dışında pek çok ticari ürünün ihraç alanı haline gelmiştir. Nitekim balık ihracı bunlardan biridir. Sünne dahilinde bulunan İsmail Çatalı'ndan Kili Boğazı'na kadar bütün sularda ve Kili Boğazı'nın kuzeyindeki adalar ve Sünne Boğazı civarında bulunan göllerde balıkçılık yaparak geçinen

61 Mihai Maxim, “Kili”, *İslam Ansiklopedisi*, C XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 2.

62 BOA., *AMKT.NZD*, 223/91.

63 BOA., *HR.MKT*, 366/70.

64 Fadimana Fidan, *18.Yüzyılda İstanbul'un ve Ordunun İaşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768)*, (Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kars 2014, s. 55.

65 Ekinci, *agl.*, s. 69.

Kazak taifesi, balık mültezimlerinin zulmüne uğramıştır. Bu durum duyulduğu için mukaveleye göre hareket edilmesi ve fazla vergi alınmaması gerektiği bildirilmiştir. Özellikle Kazak taifesine bir şey denilmeyip, balıkları rayiç bedeline göre ve istedikleri miktarda mübayaa edebilecekleri hakkında Sünne Kaymakamı'na emir gönderilmiştir.⁶⁶ Sünne Kaymakamlığı dahilinde bulunan ve 1856 yılından itibaren ihale yoluyla mültezime bırakılan göllerde balık avı rüsümünün, nizamaya uygun tahsil edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Nizam gereği, balık avının uygun olduğu göllerde avlanan balıklar, balıkhaneye gönderilerek resm-i mukataasının alınması gerekmektedir.⁶⁷

Ayrıca Vidin, Sünne, İsakçı, Maçın ve Kili'de bulunan göller dışında Tuna havzasındaki İsmail, İbrail, Kalas, Varna, Hırsova, Babadağ, Köstence ve buna benzer mahallerde de balıkçılık faaliyetleri gerçekleşmiştir. Özellikle Tuna'nın Karadeniz'e döküldüğü Kili Boğazı üzerinde bulunan İsmail hem küçük bir geçit yolu hem de iskele olduğu için burada gümrük oluşturulmuştur.⁶⁸ Bu nedenle balık avı ve ihracında önemli bir konumdadır. 19. yüzyılda İsmail civarındaki göllerde özellikle Ağnad Kazakları, balık avlamaktadır. Ancak balık avı resmi mukataasından sorumlu olan mültezimler, Ağnad Kazakları'na kötü muamelede bulunmuşlardır. Bu durumun ve zulmün duyulmaması için mültezimler, mukaveleye göre hareket etmeleri ve fazla vergi almamaları hususunda uyarılmışlardır.⁶⁹

Aynı zamanda Aşağı Tuna'da birçok ticaret yolunun kavşağında bulunan İbrail'de, XVI. ve XVII. yüzyıllarda hayvancılık ön plana çıkmıştır. Öte yandan hububat ürünlerinin yanı sıra taze ve tuzlu balık ihracı da yoğun olarak yapılmaktadır.⁷⁰ XIX. yüzyılda da balık ihraç edilen önemli limanlar arasında yer almaktadır. Buna ilaveten Tuna havzasında ticarete konu olan balık türlerine değinmek gerekmektedir. XVI. yüzyılda, Kili iskelesinden tuzlanmış ve fıçılanmış sazan ve morina balığı ihraç edilmektedir.⁷¹ Morina ve sazan dışında nestere, sim, som⁷²

66 BOA., *HR.MK.*, 366/70.

67 BOA., *A.MKT.MHM*, 132/48.

68 Mihai Maxim, "İbrâil", *İslam Ansiklopedisi*, C XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 363-365; Feridun Emecen, "İsmâil", *İslam Ansiklopedisi*, C XXIII., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 82.

69 BOA., *HR.MKT.*, 366/70.

70 Maxim, agm., s. 363-365.

71 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 138.

72 Akgündüz, *age.*, s. 493.

uvak, besâtir, yayın, sırt, üsmük, ustuka,⁷³ Mersin, liçe, kefal⁷⁴ ve uskumru⁷⁵ gibi balıklar da Tuna'da bulunan balık türlerindedir. Ancak XIX. yüzyıla ait belgelerde yoğun olarak taze ve tuzlu balık olarak genelleme yapılmıştır. Sadece avlanan hamsinin tuzlandıktan sonra ihraç edildiği tespit edilmiştir.⁷⁶

Sonuç

Tuna Nehri, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerleyişi sırasında stratejik olanaklar sağladığı gibi daha sonraki dönemlerde de bu olanakları sağlamaya devam etmiştir. Nitekim, Batı Avrupa ve Balkanlar arasında önemli bir ticaret hattı olan Tuna Nehri, Karadeniz liman şehirlerine ve Avrupa şehirlerine bağlantısı nedeniyle hemen her dönem siyasi ve iktisadi önemini korumuştur.

XIX. yüzyılda buharlı gemilerin yük ve eşya taşımacılığında ön plana çıkmasıyla birlikte Tuna Nehri'nin ve nehre kıyısı bulunan şehirlerin önemi daha da artmış ve uluslararası ticaretin yapıldığı bir alan haline gelmiştir. Nitekim 1718 Pasarofça Antlaşması'yla, Avusturyalı tüccarlara Tuna üzerinde serbest ticaret imtiyazı verilmiştir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla da hem Avusturyalı tüccarlara hem de Rus tüccarlara imtiyazlar verilmiştir. Dolayısıyla Tuna havzasında uluslararası ticari hareketlilik artmıştır. Bu bağlamda, uluslararası ticaretin yoğunlaştığı Tuna Nehri havzasında Osmanlı Devleti'nin, uyguladığı zirai ve iktisadi reformlar nedeniyle bölgenin ticaret hacmi artmaya başlamıştır. Ticaret hacmi ve bulunduğu coğrafi konum, ürün çeşitliliğine yansımış ve farklı ticari faaliyetlerin yapıldığı alan haline gelmiştir. Birçok zirai ve sımai ürünün, üretim ve dağıtımında önemli işlevi bulunan Tuna Nehri havzasında balıkçılık faaliyetleri yoğun olarak gerçekleşmiştir.

Tuna havzasında bulunan dalyanlar mukataa sistemi dahilinde iltizama verilmiş ve belli bir nizam çerçevesinde balıkçılık faaliyetleri yapılmıştır. Nitekim, Tuna havzasında bulunan dalyanlar müzayede ve ihale yoluyla balık resm-i mukataaları mültezime bırakılmıştır. Bazı durumlarda ise müzayede olmadan Tuna'daki boğaz ve göllerden avlanan balıkların resm-i mirisi yerel idareye bırakılmıştır. Paris Konferansı'ndan sonra Avrupa Tuna Komisyonu ve Tuna Sahil Komisyonu

73 Filiz Yıldırım, "Osmanlı İdaresinde Bir Ekonomik Unsur: Balıkçılık", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 1.*, Not Yayınları, Kayseri 2015, s. 329-330.

74 Yıldırım, *age.*, s. 341.

75 Coşkun Albayrak, *agt.* s. 160.

76 BOA., *HR.MKT*, 219/50.

adında iki komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonlar belli bir süre zarfında Tuna havzasındaki göllerden avlanan balık hakkında söz sahibi olmuşlardır.

Bu dönemde siyasi gelişmeler, Tuna havzasındaki ticari faaliyetleri önemli derecede etkilemiştir. Bilhassa 1829 Edirne Antlaşması'yla, Tuna'nın önemli boğazlarından olan Hızır İlyas Boğazı'nın, Rusya ile sınır kabul edilmesi ve Sünne Boğazı'nın tüm devletlerin ticaretine açık olması şartıyla Rusya'ya bırakılması, Tuna havzasındaki göllerde yapılan balık avını da etkilemiştir. Nitekim Edirne Antlaşmasıyla, Sünne Boğazı ve Hızır İlyas Boğazı arasındaki bölge iskana kapalı olmuştur. Ancak 1856 Paris Antlaşması'ndan sonra Tuna Boğazlarının oluşturduğu göller ve adalar dahil olmak üzere, Tuna Nehri'nin alt ağzından üst ağzına kadar olan boş arazide balık avı yapılabilmektedir.

Tuna havzasında; Vidin, Silistre, Niğbolu, Rusçuk, Tulça, İsakça, Kili ve Maçin'de bulunan göller dışında Tuna sahilinde yer alan İsmail, İbrail, Kalas, Varna, Hırsova, Köstence ve Babadağ'da da balıkçılık önemli ticari faaliyetler arasındadır. Buralarda gerçekleşen balıkçılık faaliyetleri, balığın avlanmasından ihracına değin tüm işlemler denetim altına alınmıştır. Özellikle 1858 yılında Tuna civarında yapılan balıkçılık faaliyetlerinin, İstanbul Balıkhanesi nizamına göre yapıldığı tespit edilmiştir. İstanbul Balıkhanesi nizamına göre; avlanan balık, balıkhaneye gönderilerek resm-i mukataası tahsil edilecektir. Tezkere alındıktan sonra balıkhaneden çıkarılarak satışı gerçekleşmektedir. Tezkere usulü uygulanarak vergiler aracılığıyla balıkçılık faaliyetleri denetlenmiştir. Nitekim bu dönemde Tuna Nehri'ne kıyısı olan şehirlerin ve iskelelerin her birisi gümrük özelliği taşıdığı için bölgede avlanan balığın ihracında gümrük resmi uygulamalarına başvurulmuştur. Osmanlı maliyesi için önemli vergi kalemi olan gümrük resmi, ihale yoluyla mültezime bırakılmıştır. İltizama bırakılan Tuna havzasındaki gümrüklerde, ihraç edilen balıktan amediye ve refiye resimleri alınmıştır. Bu dönemde deniz veya kara yoluyla Tuna havzasında bulunan kazalara dahi nakledilen balıktan %9 amediye ve %3 refiye resmi gümrükleri tahsil edilmiştir. Taze ve tuzlu balığın ihracında farklı vergi oranları uygulanmıştır. Avlandıktan sonra başka bir yere nakledilerek tuzlanıp tekrar harice nakledildiğinde gümrük resmini gösteren tezkere verilerek gümrük resimleri tahsil edilmiştir. Böylelikle balığın avlanması, nakli ve ticareti sırasında meydana gelecek olası kaçakçılık faaliyetlerinin de önüne geçilmiştir. Ayrıca 1858 ve 1859 yıllarında İstanbul Zahire Gümrüğü'ne bağlı olan Maçin, Tulça ve İsakça gümrüklerinde tuzlu balık resminin; ihale yoluyla mültezime bırakıldığı tespit edildiği için tuzlu balık resminin ayrı bir vergi kalemi olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA)

BOA., *Cevdet Maliye (C.ML)*, 680/27936.

BOA., Hariciye Nezareti Mektûbi Kalemi Evrakı (HR.MKT), 219/50; 349/45; 366/70; 274/99.

BOA, *Meclis-i Vâlâ (MVL)*, 264/79; 1015/82.

BOA., *Sadaret Mektûbi Kalemi Deavi Evrakı (A.MKT.DV)*, 208/79; 112/68.

BOA., Sadaret Mektûbi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A.MKT.NZD), 411/42; 59/41; 223/91; 76/98.

BOA., *Sadaret Mektûbi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A.MKT.MVL)*, 99/8; 87/23.

BOA., *Sadaret Mektûbi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM)*, 132/48; 98/49; 111/33.

Kaynak ve Araştırma Eserler

Altunan, Sema, "XVIII. Yüzyılda Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi OTAM*, S. 18, 2015, s. 1-20.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, C 8/1, İstanbul 1994.

Coşkun, Albayrak Gökçen, *19. Yüzyılda Osmanlı Tunası'nda Ticaret*, (Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bilim Dalı İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012.

Çelik, Mehmet, *Balkanlar'da Tanzimat: Midhat Paşa'nın Tuna Vilâyeti Valiliği (1864-1868)*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2010.

Çöloğlu, Raşit, *Temettüât Defterleri Çerçevesinde İsakça Kasabası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı (1844-1845)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

Decei, Aurel, "Dobruca", *İslâm Ansiklopedisi*, C III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 628-643.

Ekinci, İlhan, *Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret (1856-1883)*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 1998.

Emecen, Feridun, “İsmâîl”, *İslam Ansiklopedisi*, C XXIII., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 82-84.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, C III/II., İstanbul 2006.

Fidan, Fadimana, *18. Yüzyılda İstanbul’un ve Ordunun İaşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768)*, (Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kars 2014.

Hut, Davut, “Buharlı Gemiler Çağında Osmanlı Deniz ve Nehiryolları Ulaşımı”, *Osmanlı’da Ulaşım Kara-Deniz-Demiryolu*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Uçar-Osman Doğan, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2013, s. 107-140.

Işık, Ayhan, *Tanzimat Döneminde Vidin’in Sosyo- Ekonomik Yapısı 1844-1845*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

İnciciyan, L.-Andreasyan H.D., “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S 4/5, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 101-142.

Karasu, Cezmi, “XIX. Yüzyılda Eflak ve Boğdan’daki Rus İşgalleri”, *Türkler*, C XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1255-1271.

Kayapınar, Ayşe, “Fransız Arşiv Belgelerine Göre XIX. Yüzyılda Aşağı Güney Tuna Havzasında Osmanlı Savunma Sistemi”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, C IV/3., Ankara 2006, s. 1631-1638.

Kayapınar, Ayşe, “Osmanlı Hâkimiyeti’nde Tuna Nehri ve Tuna Adaları”, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı*, C I, ed. Hatice Oruç-Muhammed Ceyhan, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 472-520.

Kayapınar, Ayşe, “Orta Çağ ve Osmanlı Döneminde Vidin”, *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi (EBAD)*, C I/I, İzmir (2015), s. 67-114.

Kiel, Machiel, “Silistre”, *İslam Ansiklopedisi*, C XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 202-205.

Kocakaplan, Saim Çağrı, *Temettüât Defterleri Çerçevesinde Silistre Kazası’nın İktisadî ve Sosyal Yapısı*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim

- İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.
- Kütükoğlu, Mübahat S. , “Gümrük”, *İslam Ansiklopedisi*, C XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 263-268.
- Maxim, Mihai, “İbrâil”, *İslam Ansiklopedisi*, C XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 363-366.
- Maxim, Mihai , “Kili”, *İslam Ansiklopedisi*, C XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 1-3.
- Maxim, Mihai, “Tulça”, *İslam Ansiklopedisi*, C XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 360-361.
- Maxim, Mihai, “Tuna”, *İslam Ansiklopedisi*, C XLI. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 372-374.
- Murgescu, Bogdan, “İsakça”, *İslam Ansiklopedisi*, C XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 489-490.
- Paskaleva, Virginia, “Osmanlı Balkan Eyaletleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C XXVII/I-II, İstanbul 1967, s. 37-74.
- Uygun, Süleyman, *Osmanlı Sularında Rekabet*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.
- Yıldırım, Filiz, “Osmanlı İdaresinde Bir Ekonomik Unsur: Balıkçılık”, *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 1.*, Not Yayınları, Kayseri 2015, s. 327- 347.
- Yıldırım, Filiz, “Batılı Seyyahların Gözüyle Tuna Havzasında ve Rumeli'de Folklor (15-19. Yüzyıllar)”, *Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı*, C I, ed. Ahmet Aksın- Yavuz Haykır-Filiz Yıldırım, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s. 331-374.

Ekler

Ek 1: İsakça sahrası ve Tuna

Ek 2: Sünne-Kili kolları ayrımı

Ek 3: Paris Antlaşması sonrası Tuna Komisyonunun Sünne’de yaptırdığı binalar

Ek 4: Sünne Limanı ve Karadeniz’e çıkış

Ek 5: Kalas ve karşı kıyılarla birlikte Tuna

Kaynak (Ek 1-5) Dr. Cezmi Karasu kişisel arşivinden.